

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

В. П. МОСКАЛЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Підручник

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

**УДК 159.9(075.8)
М82**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 8 від 24 вересня 2019 р.)*

Рецензенти:

І. В. Данилюк – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

С. Д. Максименко – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України;

І. Д. Пасічник – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Герой України.

Москалець В. П.

М82 Загальна психологія [текст]: підручник. /
В. П. Москалець. – К. Ліра-К., 2020. – 564 с.

ISBN 978-617-7748-90-7

В підручнику з позицій системного підходу розкрито функціональну сутність, основні функції та інформаційну природу психіки. Висвітлено сутнісний зміст і системну взаємодію базових структурних утворень людської психіки: уваги, відчуттів, сприймання, уяви, інтелекту, мислення й мовлення, пам'яті, емоційних процесів і станів. З позицій гуманістичної парадигми та мотиваційно-динамічного підходу в психології показано основні складові та властивості особистості як психічної системи, в якій інтегрально поєднуються у цілісну сукупність усі структури й функції психіки, зокрема: біологічну, суспільну (соціальну) і духовну природу (сутності) людини; задатки й здібності, темперамент, кореляційні взаємозв'язки конституційно-антропометричних та психічних властивостей індивіда; соціальні та соціально-психологічні умови, фактори й механізми формування та функціонування психіки особистості, зокрема, «Втечі в Натовп». (*“Escape to Crowd”*), «Втечі від Свободи» (*“Escape from Freedom”*), «Позитивної Свободи»; основний психологічний зміст духовності, моральності, совісті особистості, психології християнської любові та «розумного егоїзму», «Втечі від Абсурду» (*“Escape from Absurd”*), психорегулятивний аспект віри в Бога; характер; загально-психологічний аспект діяльності особистості та її видів: комунікативної (спілкування), ігрової, пізнавальної, аксіологічної (ціннісно-орієнтаційної), перетворюючої (праці).

Для студентів спеціальності «психологія».

УДК 159.9(075.8)

ISBN 978-617-7748-90-7

© В. Москалець, 2020

© Видавництво Ліра-К, 2020

ЗМІСТ

Вступ	10
--------------------	----

ЧАСТИНА I. ФУНКЦІОНАЛЬНА СУТНІСТЬ ПСИХІКИ

Розділ 1. Психіка – ідеальний об’єкт	13
---	----

Розділ 2. З історії тлумачень функціональної сутності психіки	18
--	----

2.1. Повсякденно-практичні психологічні знання	18
2.2. Первісні уявлення про душу та її функції	23
2.3. Функції психіки за Демокритом, Сократом, Платоном	26
2.4. Основний функціональний зміст свідомості людини	30
2.5. Підсвідомі й несвідомі феномени у психіці людини	34
2.6. Функціональні аспекти психіки за Арістотелем	36
2.7. Функції психіки за К. Галеном	38
2.8. Продуктивні тлумачення функцій психіки у XVII–XIX століттях	39
2.8.1. « <i>Нервова машина</i> » і « <i>Cogito ergo sum</i> » за Р. Декартом	39
2.8.2. « <i>Tabula rasa</i> », асоціація та рефлексія за Дж. Локком	42
2.8.3. Основи науково-психологічного принципу детермінізму у вченні Б. Спінози	43
2.8.4. « <i>Esse est percipio</i> » за Дж. Берклі	44
2.8.5. « <i>Композиція сенсоріуму</i> » і « <i>компас життя</i> » згідно з І. Прохазкою	45
2.8.6. Основні функції психіки з позицій теорії еволюції Ч. Р. Дарвіна	47
2.9. Функціональні аспекти сигнального зв’язку	58
2.9.1. Психіка як регулятор гомеостазису організму згідно з І. М. Сеченовим	58
2.9.2. Психологія сигнального зв’язку (умовного рефлексу) у вченні І. П. Павлова	60
2.9.3. Основний психологічний зміст «сполучного рефлексу» за В. М. Бехтеревим	68

Розділ 3. Предмет і методи загальної психології	71
3.1. Предмет загальної психології.....	71
3.2. Місце психології в системі наук та місце загальної психології в структурі галузей психологічної науки.....	73
3.3. Методи загальної психології	76
3.3.1. <i>Методологічні принципи в психології</i>	77
3.3.2. <i>Інтроекція</i>	80
3.3.3. <i>Самоспостереження</i>	82
3.3.4. <i>Спостереження</i>	91
3.3.5. <i>Експеримент</i>	93
3.3.6. <i>Психологічне моделювання</i>	97
3.3.7. <i>Методи вивчення літературних та історичних джерел і продуктів діяльності</i>	99
3.3.8. <i>Математично-статистичні методи в загально-психологічних дослідженнях</i>	99
Розділ 4. Психофізіологічна проблема. Мозок і психіка	102
4.1. З історії становлення наукового підходу до психофізіологічної проблеми.....	102
4.2. Психологічна функціональна структура головного мозку людини, виявлена внаслідок екстирпацій його ділянок.....	105
4.3. Електричні подразнення головного мозку як метод вивчення локалізації у ньому психічних феноменів	115
4.4. Електрична активність головного мозку людини як свідчення його функціонального зв'язку з психікою	119
4.5. Вплив на мозок і психіку людини психотропних речовин.....	121
4.5.1. <i>Основні способи впливу психотропних речовин на мозок і психіку людини</i>	121
4.5.2. <i>Збуджуючі засоби та їх стимулюючі впливи</i>	124
4.5.3. <i>Алкоголь як нейродепресант</i>	125
4.5.4. <i>Заспокійливий та снодійний ефект барбітуратів і транквілізаторів</i>	126
4.5.5. <i>Психотропний вплив наркотиків та його згубні наслідки</i>	126
4.5.6. <i>Ейфорія від марихуани і гашишу</i>	127
4.5.7. <i>Природні й синтезовані галюциногени або психоделіки</i>	128

4.6. Функціональна специфіка правої та лівої півкуль головного мозку людини.....	137
4.7. Проблема природи зв'язку мозку і психіки	139
4.8. Зв'язок мозку і психіки за принципом кодування інформації	143
Короткий термінологічний словник до Частини I	149
Література	
Базова щодо Частини I, II, III.....	162
Допоміжна щодо Частини I, II, III.....	162
Література до Частини I.....	162

ЧАСТИНА II. ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ І СТАНИ

Розділ 5. Увага	164
5.1. Функції уваги	165
5.2. Види уваги.....	167
5.3. Властивості уваги	170
Розділ 6. Відчуття	174
6.1. Перекодування інформації в аналізаторі.....	174
6.2. Модальність відчуття. Синестезія.....	177
6.3. Емоційні тони відчуттів	180
6.4. Класифікація відчуттів.....	182
6.5. Пороги відчуттів. Інтенсивність відчуття. Чутливість та адаптація органів чуття	190
6.6. Сенсibiliзація	195
6.7. Прості, основні та складні відчуття	199
6.8. Чисті й змішані відчуття.....	200
6.9. Інерція відчуттів	202
Розділ 7. Сприймання	204
7.1. Предметність чуттєвого відображення.....	204
7.2. Структурність відображення як властивість сприймання ...	214
7.3. Цілісність відображення як властивість сприймання	222
7.4. Константність і вибірковість відображення як властивості сприймання	228
Розділ 8. Уява	238
8.1. Послідовні та ейдетичні образи. Галюцинації. Сновидіння. Гіпнотичні стани	238

8.2. Образи уяви. Види образів уяви.....	241
8.3. Чинники образів уяви.....	245
8.4. Властивості образів уяви. Основні психологічні концепції уяви	247
8.5. Зміни образів уяви в процесі уявлення.....	253
Розділ 9. Мислення	259
9.1. Функціональна психологічна сутність інтелекту та мислення.....	260
9.2. Наочно-дійове мислення.....	264
9.3. Наочно-образне мислення	270
9.4. Взаємозв'язки мислення і мовлення	271
9.4.1. Домисленнева стадія розвитку мовлення і домовленнева стадія розвитку мислення дитини	271
9.4.2. Асоціативні комплекси. Синкретичні образи. Трансдукція.....	273
9.4.3. Символ. Словесний символізм. Слово як знак.....	275
9.4.4. Значення слова як одиниця єдності мислення і мовлення	278
9.4.5. Егоцентричне мовлення дитини як засіб мислення	282
9.4.6. Предикативність внутрішнього і письмового мовлення	286
9.5. Понятійне мислення	287
9.6. Творче мислення.....	290
Розділ 10. Пам'ять	295
10.1. Функціональна сутність пам'яті.....	295
10.2. Види пам'яті.....	296
10.2.1. Види пам'яті за модальністю відчуттів і за домінуючою психічною модальністю мнемічної інформації	297
10.2.2. Мимовільна й довільна пам'ять	300
10.2.3. Оперативна, короткотривала й довготривала пам'ять.....	301
10.3. Мнемічні процеси.....	302
10.3.1. Запам'ятовування.....	303
10.3.2. Мнемічне збереження.....	310

10.3.3. Мнемічне відтворення.....	313
10.3.4. Забування.....	315
Розділ 11. Емоційні процеси і стани	323
11.1. Емоція. Афект. Настрій.....	324
11.2. Емоційна складова стресу.....	332
11.3. Проблема функціональної сутності емоційних переживань.....	335
11.4. Почуття. Вищі почуття.....	338
Короткий термінологічний словник до Частини II.....	344
Література до Частини II.....	359
 ЧАСТИНА ІІІ. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ	
Розділ 12. Психологічна сутність особистості	362
12.1. Актуальність проблематики психології особистості на сучасному етапі розвитку людства	363
12.2. Біологічна, суспільна і духовна природа людини	366
12.3. Диференціація понять: особистість, людина, індивід (індивідуум), особа, індивідуальність.....	371
Розділ 13. Задатки і здібності особистості.....	375
13.1. Задатки.....	375
13.2. Якісна і кількісна характеристики здібностей	380
13.3. Обдарованість. Талант. Майстерність	383
13.4. Умови і фактори розвитку та реалізації здібностей, таланту, мастерності.....	385
13.5. Перспективні напрямки розвитку здібностей.....	387
Розділ 14. Темперамент особистості.....	389
14.1. З історії становлення вчення про темперамент	389
14.2. Психологічні властивості темпераменту.....	393
14.3. Вплив властивостей темпераменту особистості на її діяльність.....	400
Розділ 15. Кореляція конституційно-антропометричних і психічних властивостей особистості.....	404
15.1. Хіромантія і дерматогліфіка. Фізіогноміка.....	404

15.2. Конституційно-антропометрична концепція	
Е. Кречмера	410
15.2.1. <i>Шизо і цикло-радикали</i>	411
15.2.2. <i>Конституційні та психічні властивості</i> <i>циклотиміків/циклоїдів</i>	422
15.2.3. <i>Конституційні та психічні властивості</i> <i>шизотиміків/шизоїдів</i>	428
15.3. Конституційно-антропометрична концепція	
У. Шелдона.....	433
15.4. Епітимік/епілептоїд як тип особистості	
за П. Б. Ганнушкіним	437
15.4.1. <i>Епілептичний характер. Епітимік/епілептоїд</i> <i>як тип особистості</i>	437
15.4.2. <i>Ядерний тип злочинця та геніальність</i> <i>за Ч. Ломброзо</i>	440
15.5. Вплив гормонів ендокринних залоз на психіку та	
конституцію людини	441
Розділ 16. Суспільна природа особистості	446
16.1. Мотиваційна динаміка стосунків між особистістю	
і тоталітарним режимом «Втеча в Натовп»	
(<i>“Escape to Crowd”</i>).....	447
16.1.1. <i>Сутність, фактори та механізми конформізму.</i> <i>«Втеча в Натовп»</i>	448
16.1.2. <i>Психотична база тоталітарних режимів</i>	455
16.1.3. <i>Комплексування особистості в тоталітарному</i> <i>та посттоталітарному суспільствах</i>	457
16.2. Соціальні фактори мотивації особистості	
в демократичному суспільстві «Втеча від Свободи»	
(<i>“Escape from Freedom”</i>). «Позитивна Свобода»	461
16.2.1. <i>Проблема утилітарної мотивації праці «базової</i> <i>особистості» демократичного суспільства</i>	461
16.2.2. <i>«Втеча від Свободи» за Е. Фроммом</i>	462
16.2.3. <i>«Позитивна свобода» за Е. Фроммом</i>	466
16.3. Соціально-психологічні механізми формування та	
функціонування суспільної природи особистості	467
16.3.1. <i>Механізм інтерації</i>	467
16.3.2. <i>Традиції, звичаї як нормативно-регулятивна база</i> <i>соціально-психологічного впливу соціуму на</i> <i>особистість</i>	468

16.3.3. Соціально-психологічні механізми взаємовпливу: Переконування. Навіювання (сугестія). Наслідкування. Емоційне зараження.....	471
16.3.4. Соціально-психологічні механізми взаєморозуміння: Ідентифікація. Емпатія. Рефлексія	475
Розділ 17. Духовність особистості	478
17.1. Основний психологічний зміст духовності особистості....	478
17.2. Основний психологічний зміст моральності особистості	480
17.2.1. Психологія моральності та совісті особистості	480
17.2.2. Психологія любові	485
17.2.3. Психологія «розумного егоїзму»	488
17.3. Основна проблема людини у екзистенціалізмі та в екзистенційній психології	491
17.4. «Втеча від Абсурду» (“ <i>Escape from Absurd</i> ”). Позиція «Всупереч Абсурду».....	497
17.5. Психорегулятивний аспект віри в Бога	500
Розділ 18. Характер особистості.....	510
18.1. 3 історії тлумачень поняття «характер»	510
18.2. Основний психологічний зміст характеру особистості	511
18.3. Я-концепція як складова характеру особистості	513
18.4. Воля в структурі характеру.....	518
18.5. Акцентуації характеру	518
18.6. Симптомокомплекси характеру особистості	519
Розділ 19. Загально-психологічний аспект діяльності особистості	521
19.1. Діяльність як спосіб існування людини	521
19.2. Комунікативна діяльність або спілкування	523
19.3. Ігрова діяльність або гра	526
19.4. Пізнавальна діяльність	536
19.5. Аксиологічна або ціннісно-орієнтаційна діяльність	537
19.6. Трудова діяльність або праця	539
Короткий термінологічний словник до Частини III	544
Література до Частини III.....	558

*«Немає нічого більш практичного,
ніж хороша теорія.»*
Густав Роберт Кірхгоф.

ВСТУП

Видатний філософ Еллади Геракліт з Ефеса (біля 520–460 до н. е.) наголошував, що у пізнанні слід прагнути не повноти знання, а повноти розуміння, тому що самі лиш знання розуму не дають. Дійсно, розуміння сутності, істотних властивостей об'єкта є необхідною умовою, найпотужнішим засобом і вирішально-визначальним чинником адекватного й ефективного використання, перетворень і подальших досліджень його. Отже, розуміння сутнісних, істотних властивостей об'єкта – *якісний* вимір і маркер (показник) знань, відомої інформації про нього.

Об'єкт (лат. *objectum(s)* – предмет) – той предмет, явище, на який/яке спрямована активність, діяльність, дії суб'єкта.

Суб'єкт (лат. *subjectum(s)* – те, що лежить в основі, базове) – активне начало діяльності, той, хто діє, здійснює.

Найбільш істотними, сутнісними властивостями будь-якого об'єкта (предмета, явища) є його функції, представлені у способі його існування, у його взаємодії з іншими об'єктами, у впливах, які він чинить і може вчинити на них, а відтак, у можливих способах застосування, використання його тощо. Відтак, предмети і явища визначають та характеризують насамперед і головним чином за їх функціональними властивостями. До прикладу, стілець, лавка, крісло – це предмети, на яких сидять. Дощ – це вода, яка ллється з хмар і насичує землю вологою. Печінка – це орган, який очищує організм від токсичних, шкідливих для нього речовин.

Функції (лат. *function* – здійснення, виконання) – це спосіб існування об'єкта, його взаємозв'язки з іншими об'єктами, впливи на них, його призначення й використання тощо.

Функціям об'єкта відповідає його структура – складові та їх поєднання. До прикладу, структура (будова) корабля відповідає його функції (призначенню) – плавати; автомобіля – їздити суходолом; потяга – по рейках; легенів – дихати; рухового апарату (кісток, м'язів, сухожилок) нижніх кінцівок людини – ходити.

Структура (лат. *structura* – будова, розташування, влаштування, порядок) – поєднані певним чином складові частини об'єкта, взаємодія яких забезпечує його функціонування.

Жоден предмет, явище в нашому світі не існує ізольовано від інших, сам/само собою. Все, що існує, перебуває у чисельних функціональних взаємозв'язках з певними іншими предметами, явищами. До прикладу, організм тварини – це система, існування якої забезпечує функціональна взаємодія систем органів – опорно-рухової, кровоносної, дихальної, травної, лімфатичної, ендокринної, нервової, статевої, кожна з яких складається з тих органів, взаємодія яких забезпечує її функціонування. Організм живе, функціонує у природній системі, яка називається біоценоз. Сукупність біоценозів утворює біосферні системи – частини тих оболонок Землі, на яких існує життя як планетарна система.

Система (грец. *systema* – сполучення, ціле, утворене поєднанням частин) – функціональна пов'язаність структурних складових предметів, явищ та їх сполучень у цілісну сукупність, в єдине ціле.

Наведені положення висвітлюють суть методологічних засад системного підходу в сучасній науці, який скеровує на сутнісні, істотні властивості об'єкта, що досліджується, – на його функціонування в системах його існування. Тільки цей підхід може забезпечити глибоке наукове пізнання сутності предметів, явищ, їх властивостей. Тому він став універсальним – на його засадах розбудовуються всі фундаментальні науки та інноваційні освітні програми.

Відтак, матеріал цього підручника структуровано й викладено згідно з системним підходом в психології: *Частина 1.* Функціональна сутність психіки – її основні функції та функціональні зв'язки. *Частина 2.* Психічні процеси і стани –

базові функціональні структури психіки людини. *Частина 3.* Загальна психологія особистості – основні (базові) утворення психіки особистості, які вирішально-визначальним чином впливають на якісні та кількісні особливості (характеристики) усіх психічних процесів і станів людини та забезпечують їх системно-суб'єктне функціонування.

Зауважимо, феноменологія особистості як психічної системи – вельми розлога й глибока. Тому в багатьох університетів світу, зокрема й в українських, майбутні психологи вивчають «психологію особистості» та/або «персонологію» (*лат. persona – особа, особистість*) і як окрему дисципліну, і як різні спеціальні навчальні курси. В курсі загальної психології мають висвітлюватись ті основні, базові утворення психіки особистості, котрі забезпечують її системно-суб'єктне функціонування: задатки й здібності, темперамент, характер, мотиваційна динаміка, діяльність.

Частина I.

ФУНКЦІОНАЛЬНА СУТНІСТЬ ПСИХІКИ

Розділ 1.

ПСИХІКА – ІДЕАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ

Термін *психологія* утворений поєднанням двох стародавньогрецьких слів: *psychē* – псюхе (українською мовою – психіка), що означає душа і *loj(g)os* – слово, вчення, наука. Тобто, психологія – наука про душу.

Об'єкт науки психології – *душа* – особливий. Його особливість полягає в тому, що він – ідеальний. Але не в розумінні – досконалий, довершений, взірцевий тощо, а у відсутності в ньому ознак матеріальності – форми, маси (ваги), консистенції, щільності, забарвлення і т. ін. Тому його неможливо безпосередньо сприйняти, відобразити органами чуття (побачити, почути, помацати, понюхати, посмакувати, зважити) та/чи вловити й зафіксувати за допомогою приладів, реактивів тощо (принаймні, на сьогоднішній день таких приладів, реактивів немає). На нього не діють відомі науці матеріальні сили, не поширюються закони матеріального світу.

До прикладу, образи уяви – психічний феномен – можуть линути і в минуле, і в майбутнє, в будь-який час і в будь-яке місце, зрозуміло, лиш з відомих суб'єкту цих образів. Вочевидь, що мрії про відпочинок на Мальдівах, уявне, віртуальне перебування там – щось якісно відмінне від реальної відпочинкової присутності на цих райських островах. В жодній «пробіріці» не можна зібрати й виміряти вольові зусилля, муки совісті, щастя й страждання закоханих. Відносно просте відчуття, скажімо, смаку морозива, що виникає під час контакту цього продукту з поверхнями ротової й носової порожнин, чутливими щодо смакових (невдовзі ви дізнаєтесь, що й нюхових) подразнень, суттєво відмінне від тих матеріальних, біохімічних властивостей цього продукту, які викликають його. Ці властивості – матеріальні, отже, їх можна вивчати засобами біохімії та інших природничих наук, а відчуття,

яке вони породжують, – ідеальне, існує лиш у психіці суб'єкта, дізнатись щось про нього можна лиш з розповіді цього суб'єкта.

Однак, хоча психічні феномени (*грец. $\psi\epsilon\nu\omicron\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma$ – те, що являє себе, явище*) ідеальні, нематеріальні, їх основним, базовим змістом є чуттєва інформація (зорова, слухова, нюхова, смакова, дотикова, м'язева) про матеріальний світ, про матеріальні предмети, явища, про їх властивості.

Ідеальні відображення у психіці матеріальних об'єктів самі собою не впливають на матеріальні властивості цих об'єктів. Іншими словами, психіка відображає предмети і явища, оперує такою відображеною інформацією про них, не змінюючи їх, не порушуючи їх структури, тобто, без матеріально відчутних для них наслідків.

Але, необхідно зауважити, що є факти, які вказують на можливу, вірогідну наявність у психічному деяких ознак, схожих на матеріальні. Це – фотографії пароподібного випару над тілами людей в момент їх смерті, зроблені за допомогою спеціальних потужних фотоапаратів. Воднораз, дуже точні ваги фіксують в цей момент зменшення ваги тіл цих людей на 50-80 грамів. Можливо, це душа відлітає, покидає тіло? А відтак, можливо, що душа має якусь пароподібну консистенцію і вагу... *Можливо також, що між матеріальним та ідеальним немає виразної межі, що вони гармонійно поєднуються якоюсь субстанцією (лат. $substantia$ – сутність, основа) енергетичної природи, але, на сьогоднішній день жодні субстанції такого роду земній науці невідомі, вчені нічого не знають про такі субстанції, якщо не брати до уваги різні припущення фантастичного характеру.*

Є також феномени, які свідчать про можливість *безпосереднього* психічного впливу на матеріальні об'єкти. Найбільш виразні й переконливі з таких феноменів – психокінез (іноді зустрічаються назви-синоніми – паракінез і телекінез) та левітація.

Психокінез (*грец. $\psi\upsilon\chi\eta$ – душа, $kinēsis$ – рух*) – пересування матеріальних предметів суто психічними зусиллями без жодного матеріального контакту суб'єкта з цими предметами. До прикладу, Нінель Кулагіна могла не лише рухати в такий спосіб різні предмети (порівняно невеликі й не важкі), а й відчутно впливати на життєдіяльність різних організмів, до прикладу, цілковито зупинити серце жаби, істотно пригальмувати биття серця людини тощо. Потужну психокінетичну спроможність демонструють також Урі Геллер, Галина Виноградова та інші особи.

Левітація (*англ. levitation – зліт, здійснення в повітря*) – підняття в повітря свого тіла, утримання його в такому стані, літання за допомогою суто психічних зусиль. Левітацію з давніх-давен практикують східні релігійно-містичні вчення, насамперед і головно, його.

Жодних науково вагомих пояснень цих і подібних феноменів немає, хоча вчені вивчають їх від середини XIX століття. Проте, останнім часом завдяки новітнім засобам наукових досліджень час від часу з'являються змістовні й цікаві відкриття в цій таємничій, загадковій сфері людської психіки. Так, нейрофізіологи й психофізіологи ретельно вивчають мозок Роні Маркуса, який стабільно, протягом багатьох років демонструє потужну спроможність до психокінезу та інші екстрасенсорні здатності. В 2003 році вони дійшли висновку, що в його головному мозку є тільки одна структурна відмінність від здорового (не ураженого жодними руйнаціями) мозку звичайної, пересічної, «середньо-статистичної» людини. В нього не «скам'янів» і не постарів епіфіз.

Епіфіз або шишкоподібна залоза – невелика за розмірами і одна з найбільш загадкових мозкових структур. Вченим не вдається виявити його функції. Встановлено лиш, що він якимось чином пов'язаний з секрецією серотоніну («гормону щастя») і меланіну («гормону сну»). Однак, індійські мудреці з давніх-давен вважають епіфіз осередком екстрасенсорних здібностей і називають «третім оком».

Екстрасенсорне (*англ. extra-sensory – позачуттєве, те, що виходить за межі чуття*) – феноменальні (надзвичайні) спроможності, які перевершують відомі можливості психіки людини, зокрема, щодо передавання та приймання інформації, бачення майбутнього й прихованого в минулому та в просторових вимірах, впливу на функціонування й стан свого та інших людей організмів, на тварин, рослини, погоду, тощо.

У віці біля 5 років епіфіз людини починає заповнюватись «камінцями» – твердими згустками. В дорослих він затвердіває, «кам'яніє» цілковито й остаточно та «зморщується». Напевне, що внаслідок родової травми, епіфіз Роні Маркуса залишився таким, як у 5-річної дитини – м'яким, «пухким» і «пружним». Цей факт став підставою для гіпотези (наукового припущення): Можливо, якщо наука знайде ефективні та безпечні засоби гальмування «скам'яніння», тобто, старіння епіфіза, люди зможуть активізувати й розвивати свої приховані екстрасенсорні спроможності.

Чисельні факти свідчать, що такі спроможності (здебільшого, до екстрасенсорного діагностування та лікування) з'являються у деяких з тих осіб, котрі пережили клінічну смерть, «вдруге народились», одразу після цієї знаменної для них події.

Окрім левітації, східні релігійно-містичні вчення, насамперед і головно йога й буддизм, практикують чимало інших феноменів дивовижного, всупереч відомим законам природи, безпосереднього психічного впливу суб'єкта на функціональний стан свого тіла (ідеального на матеріальне). До прикладу, у 1927 році в Бурятії буддійський монах високого рангу, хамбо-лама Ітігелов у віці 75 років, напевне, посередництвом якоїсь особливої медитації ввів своє тіло в позі лотоса у стан, схожий на летаргію, а попередньо велів посадити себе в цьому стані у дерев'яний ящик, сховати його в печері і відкрити через 75 років. (Варто зауважити, що параметри тіла людини в позі лотоса відповідають параметрам єгипетських пірамід.) Це був його протест проти руйнування його дацану (буддійський монастир) більшовиками. Мовляв, через три чверті століття дацан буде відбудований і відновлений. Монахи виконали всі його настанови. Все сталося так, як він сказав. Хамбо-лама дотепер (!) перебуває в тому стані, у якому його посадили в ящик. Він нерухомо сидить у своєму відновленому дацані, клітини його тіла, згідно з коректними науковими дослідженнями, живі, хоча функціонують надзвичайно сповільнено, на голові виросло волосся. Його обличчя й тіло дуже змінилися, але, вочевидь, не виглядають як власне мумія. Дослідники цього феномену за деякими ознаками не виключають, що Ітігелов чує й розуміє те, що говориться й діється навколо нього...

Летаргія (грец. *lêthe* – забуття і *argia* – бездіяльність) – стан організму і психіки людини, який має такі зовнішні ознаки: цілковита відсутність реагування органів чуття на подразнення та інших проявів життя, істотне сповільнення метаболізму (обміну речовин), усіх фізіологічних процесів; летаргія може тривати від декількох годин до декількох десятиліть.

Медитація (лат. *meditation* – думати, розмірковувати) – дуже глибоке зосередження суб'єкта з метою проникнення у глибинні, приховані й неусвідомлювані у звичайному стані психіки духовні пласти власної душі, в яких, мовляв, закладено найважливіші екзистенційні (смысло-життєві) істини, справжня сутність людини взагалі і його власна зокрема, тощо.

Вочевидь, що об'єкт, який неможливо жодним чином матеріально зафіксувати й виміряти – надзвичайно складний для

наукового пізнання. Найскладніше, найдивовижніше у світі, в якому живе людина, – її власна психіка, душа. Це – загальновідома істина, якої не важко дійти і шляхом відносно поверхових спостережень та міркувань, на кшталт: Космос – грандіозний, але людська психіка здатна відображати й пізнавати його.

«Багато в світі дивних див, та найдивніше з них – людина», – слушно зауважив видатний драматург Еллади Софокл.

«Якими дорогами ти б не йшов, не дійдеш основ душі, такий глибокий її логос», – зазначив Геракліт.

Отож, не дивно, що фундаментальна наука про душу, теорія психології, її ґрунтовні, основоположні концепції все ще перебувають у зародковому стані. Нойберт Вінер, один з засновників теорії інформації, порівняв сучасну теоретичну психологію з геометрією до Евкліда – творця основ *елементарної* геометрії (!). Водночас, прикладні, практично зорієнтовані психологічні знання, зокрема й таке специфічне відгалуження їх, як теорія інформації, набули потужного, динамічного, інтенсивного розвитку. Це зумовлено нагальною необхідністю таких знань, що висвітлюється нижче та в інших навчальних курсах.

Найбільш ефективним початком засвоєння наукових знань про складний об'єкт є пізнавальне сходження від зародків його тлумачення шляхом історії становлення та розвитку цих знань. Докладний аналіз процесу розвитку наукових знань про психіку – компетенція історії психології. А для сходження до професійно компетентного загальнопсихологічного розуміння основних функцій, структури та системної організації психіки необхідно, насамперед, збагнути суть найбільш змістовних тлумачень її функціональної сутності в процесі становлення наукової психології. Тому в наступному розділі висвітлено основний зміст таких тлумачень.

Контрольні запитання та завдання

1. Доведіть, що меседжі на кшталт: «думка – матеріальна», – є некоректними.

2. Чому теоретична психологія (фундаментальна психологічна теорія) і на сьогоднішній день перебуває в зародковому стані?

3. Охарактеризуйте основні прояви безпосереднього впливу ідеального (психічного) на матеріальні об'єкти та виявлені матеріальні ознаки психіки.